כיתה ז' | תושב"ע · משנה | שיעור 1 מתוך 4 | 45 דק' | אבות ב, א

"איזוהי דרך ישרה": רבי והחשבון של המצוות

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את משנה א בפרק ב ויחלקו אותה לארבעה חלקים: דרך ישרה, מצווה קלה כבחמורה, חשבון הפסד ושכר, ו"הסתכל בשלושה דברים".
- התלמידים יסבירו לפי הרע"ב את המבחן הכפול: "תפארת לעושיה" ו"תפארת לו מן האדם", ואת רעיון "הדרך האמצעית".
- התלמידים יבחנו מצבים מחייהם לפי המבחן הכפול של רבי.
- התלמידים יסבירו במילים שלהם את שלושת הדברים שיש "להסתכל" בהם כדי לא לבוא לידי עבירה.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, ומי מחליט מה "ישר"?

בפתיחת היחידה רבי שואל אותה במפורש. בכל שיעור נשמע תשובה אחרת, ובשיעור האחרון כל תלמיד יכתוב תשובה משלו.

🧪 פתיחה: שני מבחנים

כותבים על הלוח שני מצבים: (1) "תלמיד שעובד בלילות כדי לקנות לכולם מתנות, ומגיע עייף לכל מבחן". (2) "תלמידה שחוסכת כל שקל ואף פעם לא מצטרפת לקנייה משותפת לכיתה". שואלים: **האם זו דרך טובה? טובה בשביל מי?** מחלקים את הלוח לשני טורים: "טוב לי" / "טוב בעיני אחרים". (4 דקות)

📖 הסבר למורה

פרק ב פותח בדברי רבי, רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה. השאלה שלו, "איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם", היא השאלה הגדולה של היחידה. רבי עונה במבחן כפול: הדרך צריכה להיות "תפארת לעושיה" (טובה לאדם עצמו) וגם "תפארת לו מן האדם" (טובה בעיני אחרים).

הרע"ב מפרש שהמבחן הכפול מוביל ל"דרך האמצעית": קמצן ("כילי") טוב לעצמו אבל אנשים לא מעריכים אותו; מי שמפזר יותר מדי מוערך בעיני מי שמקבל ממנו, אבל מזיק לעצמו; הנדיב, שבאמצע, עומד בשני המבחנים. זה פירוש של הרע"ב, ולא כתוב במשנה עצמה. כדאי לשאול את התלמידים אם הוא משכנע אותם.

שאר המשנה עוסקת בחשבון: אנחנו לא יודעים את "מתן שכרן של מצוות" ולכן נזהרים במצווה קלה כבחמורה; משווים "הפסד מצווה כנגד שכרה"; ובסוף שלושה דברים ש"מסתכלים" בהם: עין רואה, אוזן

שומעת, וכל המעשים בספר נכתבים. כאן חשוב להציג לתלמידים את הרעיון כדרך להתבונן ולחשוב לפני שפועלים, ולא כאיום.

📜 המקור (המשנה מתוך ספריא, נוסח תורת אמת; רע"ב מתוך ספריא)

משנה, אבות פרק ב, משנה א

רַבִּי אוֹמֵר, אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּבֹּר לוֹ הָאָדָם, כֹּל שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת. וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ. וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלשָׁה דְּבָרִים וְאִי אַתָּה בָּא לִידֵי עֲבֵרָה, דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָּ, עַיִן רוֹאָה וְאׇזֶן שׁוֹמַעַת, וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, א

רַבִּי אוֹמֵר. שֶׁיְּבֹרַר:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, א

כָּל שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. שֶׁיִּהְיוּ נוֹחִין בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ. וְזֶה יִהְיֶה, כְּשֶׁיֵּלֵךְ בְּכָל הַמִּדּוֹת בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִי וְלֹא יִטֶּה לְאֶחָד מִשְּׁנֵי הַקְּצָווֹת. שֶׁאִם הוּא כְּיֵלִי בְּיוֹתֵר, יֵשׁ תִּפְאֶרֶת לוֹ, שֶׁאוֹסֵף מָמוֹן הַרְבֵּה, אֲבָל אֵין בְּנֵי אָדָם מְפָאֲרִין אוֹתוֹ בְּמִדָּה זוֹ. וְאִם הוּא מְפַזֵּר יוֹתֵר מִן הָרָאוּי, בְּנֵי אָדָם הַמְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ מְפָאֲרִים אוֹתוֹ, אֲבָל אֵינוֹ תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְאֵינוֹ נוֹחַ לוֹ, שֶׁהוּא בָּא לִידֵי עֲנִיּוּת בִּשְׁבִיל כָּךְ. ...

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, א

שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת. לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה שְׂכַר הַמְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְלֹא עֹנֶשׁ הַמְבַטֵּל מֵעֲשׂוֹתָן. ...

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, א

וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה. מַה שֶּׁאַתָּה מַפְסִיד מִפְּחוּתָתְךָ וּמָמוֹנְךָ מִפְּנֵי עֵסֶק הַמִּצְוָה, כְּנֶגֶד הַשָּׂכָר שֶׁיַּעֲלֶה לְךָ מִמֶּנָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה אוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר מֵאוֹתוֹ הֶפְסֵד:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב במשנה במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהמשנה.

📜 **כתוב:** "כֹּל שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "שֶׁיְּהֵא נוֹחַ לוֹ, וְיִהְיוּ נוֹחִין בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ", כלומר הדרך האמצעית (למשל נדיבות, בין קמצנות לפזרנות).

📜 **כתוב:** "שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה שְׂכַר הַמְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה".

📜 **כתוב:** "וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: מה שמפסידים מהעסק ומהממון בגלל המצווה, מול השכר שיבוא ממנה.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: משנה (או דף המקורות מהעמוד הזה), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: שני מבחנים, "טוב לי" / "טוב בעיני אחרים" (5 דקות)
2. קריאה של משנה א וחלוקה לארבעה חלקים (10 דקות)
3. הרע"ב והדרך האמצעית: הקמצן, הפזרן והנדיב (8 דקות)
4. עבודה בזוגות: דף העבודה, טבלת המבחן הכפול (12 דקות)
5. דיון: "דע מה למעלה ממך", האם הרעיון הזה עוזר לנו לבחור? כרטיס יציאה (10 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה השאלה שרבי שואל בתחילת המשנה, ומה התשובה שלו?
2. מה הם שלושת הדברים שבהם "מסתכלים" כדי לא לבוא לידי עבירה?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי הרע"ב, למה הקמצן עומד רק במבחן אחד מתוך שניים?
2. מה פירוש "וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה", ומה הנימוק שהמשנה נותנת?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם המבחן של רבי ("טוב לי" וגם "טוב בעיני אחרים") מספיק כדי לדעת שדרך היא ישרה? מה קורה כשאחרים טועים?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לשאלת היחידה. כל תלמיד כותב החלטה אחת שהוא מתלבט בה השבוע, ובודק אותה בשני המבחנים של רבי.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק שתי שורות:

1. דבר אחד שלמדתי היום: _____

2. שאלה אחת שעדיין יש לי: _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהשאלות הפתוחות.

💡 הערות למורה

המילה "שֶׁיִּבְרֹר" פירושה "שֶׁיִּבְּרֵר", כלומר שיבחר (כך הרע"ב). שווה לעצור על זה: המשנה מניחה שהדרך היא בחירה. מספור המשניות כאן לפי ספריא; בחלק מהסידורים המספור שונה מעט. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

טבלת "המבחן הכפול" לארבעה מצבים, שאלות על החשבון של המצוות, ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, משפטי פתיחה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- משנה, אבות ב, 1 (ספריא)
- רע"ב על אבות ב, 1 (ספריא)

מחוון: דרך ישרה: תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם

1. **חלק א:** (1) "אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּבֹּר לוֹ הָאָדָם". (2) "וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה". (3) "וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ". (4) "וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלשָׁה דְּבָרִים".
2. **חלק ב:** (1) ✗ טוב לי, ✓ בעיני אחרים, לא ישרה (כמו "המפזר" ברע"ב). (2) ✓ / ✗, לא ישרה (כמו ה"כילי"). (3) ✓ / ✓, דרך ישרה (הדרך האמצעית). (4) ✗ (לפחות לאורך זמן) / ✗, לא ישרה. לקבל תשובות אחרות אם הן מנומקות.
3. **חלק ג:** (1) הנדיב שומר על ממונו ולא מפזר יותר מהראוי, ולכן זה טוב לו, וגם אנשים מפארים אותו כי הוא נותן כראוי. הקמצן טוב רק לעצמו, הפזרן רק בעיני אחרים. (2) "שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת". (3) "דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ, עַיִן רוֹאָה וְאׇזֶן שׁוֹמַעַת, וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין"; לקבל ניסוח בסגנון "מה שאני עושה חשוב ונזכר".
4. ★ **אתגר:** תשובה פתוחה. למשל אומץ: בין פחדנות לפזיזות; ביטחון עצמי: בין חוסר ביטחון ליהירות.